

DE PSYCHOSEKSUELE IDENTITEITSONTWIKKELING BIJ KINDEREN VAN HOMOSEKSUELE OUDERS¹

Yves Moors² & Piet Nijs³

Homoseksueel ouderschap wordt vaak als negatief geëvalueerd voor de psychoseksuele identiteitsontwikkeling van de kinderen. Uit deze literatuurstudie blijkt dat de kwaliteit van de gezinsrelaties belangrijker is dan het geslacht van de ouders. Negatieve gevolgen zijn terug te brengen tot het meemaken van een echtscheiding of tot geheimhouding door de ouder(s) van de seksuele geaardheid.

Steeds meer homoseksuelen maken hun seksuele geaardheid bekend, en ook de samenleving heeft reeds een groeiproces doorgemaakt in het aanvaarden van homoseksualiteit. Er zijn evenwel verschillende tekenen dat het aanvaardingsproces nog een hele weg te gaan heeft, in het bijzonder als het gaat over homoseksueel ouderschap. Getuige hiervan is de commotie die dezer dagen rond dit onderwerp heerst in de Vlaamse media. Na elke uitzending of krantenartikel over homoseksueel ouderschap volgt er een aantal lezersbrieven met tegenargumenten. Deze argumenten komen meestal op het volgende neer:

1. De kans op een gestoorde geslachtelijke identiteit (gender identity en/of gender role) is sterk verhoogd, en de kans dat deze kinderen zelf homoseksueel worden is groot.
2. Kinderen van homoseksuele ouders dreigen sociaal geïsoleerd en gestigmatiseerd te geraken.
3. Homoseksuelen hebben een afkeer voor het andere geslacht, dus kunnen ze geen goede ouder zijn voor kinderen van het andere geslacht. Bovendien zouden ze gefixeerd zijn op seks (cfr. de sauna's), wat geen goede eigenschap is voor ouders.
4. In vergelijking met andere kinderen lopen kinderen van homoseksuele ouders meer kans op seksueel misbruik door hun ouders en vrienden ervan.
5. Kinderen van lesbische ouders lopen een intellectuele en cognitieve vertraging op, bij gebrek aan een mannelijke input bij de opvoeding.
6. Door de afwijkende gezinssituatie lopen kinderen, opgevoed door homoseksuele ouders, meer kans op psychiatrische en

argumenten kunnen plaatsnemen:

1. Als een homoseksueel koppel (of een homoseksuele enkeling) de keuze maakt om kinderen te hebben, is dit meestal een weloverwogen keuze. Er bestaat met andere woorden weinig twijfel over de gewenstheid van het kind.
2. Als er twee ouders van hetzelfde geslacht zijn, is de kans kleiner dat één van beiden beschouwd wordt als de primaire verzorger. Twee ouders zullen ongeveer gelijke aandacht geven

gedragsstoornissen.

Hiertegenover zouden wij ook een aantal positieve

aan het kind, wat de algemene ontwikkeling ervan alleen maar ten goede kan komen.

3. Homoseksuele personen worden vaak gedacht een meer culturele ingesteldheid te hebben. Ze zouden eerder zijn ingesteld op creatie dan op procreatie. Aangezien ouderschap niet enkel een biologisch gegeven is, maar in de eerste plaats gaat om het doorgeven van cultuur, zou dit in hun voordeel kunnen spreken.

Als het over homoseksueel ouderschap gaat, stelt de samenleving zich vaak de vraag of dit moet worden toegelaten. In concreto gaat de discussie dan over adoptie. Het is evenwel belangrijk op te merken dat homoseksueel ouderschap reeds lang een feit is. Er zijn enerzijds kinderen die geboren zijn in een relatie tussen

ouders van
verschillend
geslacht, en
waarvan één van
beide ouders pas
later beseftte
homoseksueel te
zijn, of pas later
een homoseksuele
levensstijl
aannam, en
anderzijds worden
er ook al enige
tijd kinderen
geboren bij
lesbische
vrouwen, via
bevruchting door
een
(homoseksuele)
kennis, via KID,
enz. Ook als de
situatie zo blijft
dat
homoseksuelen
geen kinderen
kunnen adopteren,
blijft de vraag
naar de
ontwikkeling van
kinderen die door
homoseksuele
ouders worden
opgevoed
relevant.

1 Geaccepteerd voor publicatie: 19 maart 2001.

**2 Drs. Y. Moors, lic. Klinische Psychologie en Familiale en Seksuologische Wetenschappen, V.Z.W. Gial.
Correspondentie-adres: Celestijnenlaan 61/24, 3001 Heverlee, België. E-mail: yves.moors@gial.be**

**3 Prof. Dr. P. Nijs, psychiater-seksuoloog, hoogleraar aan de K.U. Leuven, directeur van het Instituut
Familiale en Seksuologische Wetenschappen.**

De psychoseksuele identiteitsontwikkeling bij

Homoseksueel ouderschap wijkt in twee opzichten af van het klassieke gezin: er is ten eerste de afwezigheid van één van beide biologische ouders (al kan er uiteraard nog contact mee onderhouden worden), en ten tweede is er het gegeven dat de ouder (of de ouders) homoseksueel is (zijn). Het eerste gegeven komt in diverse vormen en omwille van diverse oorzaken voor (bijvoorbeeld sterfte, echtscheiding). We zullen eerst bekijken wat er in de literatuur beschreven is over de gevolgen van de afwezigheid van één van beide biologische ouders, om daarna beter te kunnen nagaan wat de specifieke gevolgen zijn van het hebben van één of meerdere homoseksuele ouders.

Onderzoek naar de afwezigheid van één der ouders

De afwezigheid van één van beide biologische ouders is geen nieuw gegeven. Door sterfte is deze vorm even oud als ouderschap zelf. Door echtscheiding en door bewust alleenstaand ouderschap vormt deze gezinssamenstelling geen minderheid meer.

Alhoewel opvoeden en zorgen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, wordt zorgen vooral beleefd als de taak van de moeder, en opvoeden als die van de vader. Reeds tijdens de zwangerschap krijgt de moeder de zorgende en de bewakingsfunctie opgelegd. In de praktijk blijkt dat de zorgende en de bewakingsfunctie ook tijdens de eerste levensjaren meestal, zij het niet noodzakelijk, door de moeder worden opgenomen (Corter &

tere verzorgers te zijn dan vaders (Parke, 1995). Dit wordt verklaard door het feit dat mannen een ander gedragsrepertoire hebben dan vrouwen: mannen zijn eerder gericht op fysieke omgang. Zuigelingen reageren hier minder op, waarop de man de interactie voor bekeken houdt. Vrouwen zijn er meer op gericht de interactie gaande te houden. Moeders spelen eerder verbale, didactische en nabootsende spelletjes; vaders tactiele, fysieke en technische spelletjes. Er mag geenszins uit het oog verloren worden dat tijdens het eerste levensjaar ook al tussen vader en kind een gehechtheidsband ontstaat (Schaffer & Emerson, 1964; Pedersen & Robson, 1969; Ban & Lewis, 1971).

Vaders bieden andere stimuli aan dan moeders, waardoor kinderen de kans krijgen om zich op meerdere terreinen te ontwikkelen, en om op cognitief vlak een bredere reikwijdte aan te spreken. Bovendien blijken kinderen waarvan de vader de belangrijkste opvoeder was, meer vertrouwen te hebben in de eigen mogelijkheden, en kritischer te staan tegenover de traditionele rolpatronen. Vaders die alleen voor de opvoeding van een kind instaan, blijken zich minder mannelijk te gaan gedragen dan de gemiddelde man. Dit betekent echter niet dat hun zonen minder mannelijk zullen zijn. Ook alleenstaande moeders gaan zich minder typisch vrouwelijk, maar meer androgyn gedragen (Radin, 1988). Volgens Lamb (1996) is de mannelijkheid van de vader veel minder belangrijk dan de kwaliteit van de vader-zoon relatie. Is de relatie tussen vader en zoon van een

Fleming, 1995).

De vader heeft, biologisch gezien, een achterstand van negen maanden in concreet contact met het kind, ten opzichte van de moeder. De gedragsverschillen tussen mannen en vrouwen hebben echter een eerder culturele dan biologische basis, al wordt dit laatste meestal als excuus gebruikt om de verzorging aan de vrouwen over te laten ('jullie zijn er voor gemaakt'). Vaders brengen, gemiddeld genomen, minder tijd door met hun kinderen dan moeders, ook als ze evenveel aanwezig zijn (Pleck, 1997). Als zowel vader als moeder aanwezig zijn, worden de zorgende taken overgelaten aan de moeder, en is het vooral de moeder die aandacht geeft aan het kind (Pleck, 1997; Rebelsky & Hanks, 1971). Dit betekent evenwel niet dat vaders dit niet kunnen. Uit onderzoek is gebleken dat vaders even bedreven zijn in het verzorgen van kinderen als moeders, met uitzondering voor het eerste levensjaar. In deze periode blijken moeders lichtelijk be

goede kwaliteit, dan zal de zoon de geslachtsstereotypen die in de cultuur heersen gaan overnemen. Hierbij is het, aldus Lamb, belangrijk op te merken dat de norm op dit ogenblik eerder androgyn (het combineren van eigenschappen van beide geslachten) dan mannelijk of vrouwelijk is. Mannelijkheid en vrouwelijkheid moeten immers niet als elkaars tegengestelden beschouwd worden, maar als twee afzonderlijke dimensies, waarop men zich op een hoge of lage positie kan bevinden, onafhankelijk van elkaar.

De redenering van Lamb (1996) kan uitgebreid worden naar de vader-dochter, de moeder-zoon en de moeder-dochter relatie. Zijn de onderlinge relaties goed, en voelt het kind dat het er mag zijn, dan is de kans groot dat het kind gaat voldoen aan de gedragsstereotypen die op dat ogenblik gangbaar zijn in de samenleving. Op deze manier zijn de positieve resultaten van verhoogde vaderbetrokkenheid eerder te verklaren door de aanwezigheid van een tweede zorgende figuur, dan door het geslacht van deze figuur. Deze theorie wordt de

warmte-hypothese genoemd, en werd onderzocht door Hardesty, Wenk en Morgan (1995) in een longitudinale studie. Op het eerste tijdstip waren de kinderen zeven à elf jaar oud, op het tweede tijdstip achttien à twintig. Er was al dan niet een vaderfiguur aanwezig, en in sommige gevallen was het een andere vaderfiguur op het eerste dan op het tweede tijdstip. De kenmerken van de vaderfiguur hadden geen enkel effect op de geslachtsroloriëntatie van de kinderen. Naarmate de vader zich meer op de kinderen betrokken voelde, hadden de kinderen een minder geslachtsstereotiep beeld. Met andere woorden, de mate van betrokkenheid van de vader was belangrijker dan de mate waarin hij mannelijke en/of vrouwelijke gedragskenmerken had.

Jongens die geen vader hebben, of die een vader hebben die weinig op hen betrokken is, blijken zich in de kleuter- en lagere school minder mannelijk te gedragen. Dit komt vooral tot uiting in minder agressie en minder fysiek spel. Ze worden door hun leeftijdgenoten en leerkrachten ook als minder mannelijk aangeduid (Sears, Pintler & Sears, 1946; Bach, 1946; Santrock, 1970; Stolz et al., 1954; Green, 1978). Deze jongens zijn ook sterker dan gemiddeld vertegenwoordigd in populaties met huwelijks- en seksuele problemen (Barry, 1970; Cross & Aron, 1971; Winch, 1950; Jacobson & Ryder, 1969; Landis, 1965; Rohrer & Edmonson, 1960; Masters & Johnson, 1970; West, 1967; O'Connor, 1964). De eerste drie tot vijf levensjaren lijken te fungeren als kritische periode voor de ontwikkeling van de geslachtsroloriëntatie (Money &

De jongen kan deze mannelijke eigenschappen overnemen, voor het meisje is dit belangrijk met het oog op haar verwachtingen in verband met latere relaties met mannen. Als de vader afwezig is, zijn de gevolgen afhankelijk van hoe de moeder hiermee omgaat: staat ze negatief tegenover alles wat mannelijk is, dan kunnen de kinderen hierdoor tijdens hun verdere leven problemen ondervinden. Brengt ze de kinderen daarentegen op een positieve manier met andere mannen en met mannelijke eigenschappen in contact, dan wordt er zelden schade opgelopen. Lamb (1996) schrijft de negatieve gevolgen van vaderafwezigheid na een echtscheiding toe aan het slechte emotionele klimaat in het gezin, zowel voor als na de scheiding. Als de afwezigheid veroorzaakt is door sterfte, zijn er inderdaad veel minder negatieve gevolgen (Stevenson & Black, 1988). In beide gevallen krijgt het kind stimuli van nog maar één ouder, wat de resterende negatieve gevolgen verklaart.

Over de afwezigheid van de moeder is heel wat minder literatuur verschenen, omdat dit veel minder voorkomt. Als de moeder al eens afwezig is, gebeurt het vaak dat niet de vader, maar een andere vrouw (grootmoeder, zus van vader of moeder...), de primaire verzorgende rol op zich neemt, vooral bij zuigelingen. De afwezigheid van een moederfiguur wordt meestal als een desastreuze situatie beschouwd. Toch blijkt uit een recente literatuurstudie (Rutter, 1995) dat het vooral de afwezigheid van warmte is die mogelijk negatieve gevolgen (cognitieve, sociale en gedragsmatige achterstand)

Ehrhardt, 1972). Zeer opvallend is evenwel dat veel van deze problemen vermeden worden als de kwaliteit van de moeder-kind relatie hoog is, en als de moeder het risico van overbescherming weet te omzeilen. Het belangrijkste is dat de moeder de jongen blijft benaderen als een mannelijk wezen (Stolz et al., 1954; Burton & Whiting, 1961; Stephens, 1962; Stoller, 1968; Green; 1978; Colley, 1959).

De gevolgen van vaderafwezigheid voor meisjes blijken dezelfde te zijn als deze bij jongens: problemen in de persoonlijke en de geslachtsrolontwikkeling (Lozoff, 1974; Fisher, 1973; Jacobson & Ryder, 1969; Hetherington; 1972; Thompson et al., 1973). Deze problemen zouden vooral veroorzaakt worden door het feit dat er een liefhebbende ouder minder is en door de sterke moederlijke controle, eerder dan door het ontbreken van een mannelijk rolmodel (Biller & Zung, 1972). De vader is zowel voor jongens als voor meisjes belangrijk om te kunnen leren wat mannelijke eigenschappen zijn.

veroorzaakt, en niet de afwezigheid van een moederfiguur op zich.

Als besluit kunnen we stellen dat de afwezigheid van vader of moeder verschillende negatieve gevolgen kan hebben, maar dat dit niet noodzakelijk is. Als de kinderen goed opgevangen worden door de overblijvende ouder en de bredere omgeving, en opgenomen wordt in een aantal liefdevolle relaties, worden de negatieve gevolgen grotendeels vermeden. Zowel alleenstaande vaders als moeders gedragen zich androgyner dan de gemiddelde man of vrouw.

Onderzoek naar homoseksueel ouderschap

Het tweede verschil met het klassieke gezin bestaat in de aanwezigheid van één of meerdere ouders die homoseksueel georiënteerd zijn. Wat heeft de literatuur te zeggen over de specifieke gevolgen hiervan voor de psychoseksuele ontwikkeling van de kinderen? De meeste onderzoeken werden uitge-

voerd bij kinderen die geboren zijn in een relatie tussen twee volwassenen van verschillend geslacht. De onderzoeken bij kinderen die in een homoseksueel gezin werden geboren, worden afzonderlijk besproken. Specifiek voor deze kinderen is dat ze geen scheiding hebben meegemaakt, en dat ze zich reeds vanaf het begin van hun leven in een homoseksuele gezinssituatie bevinden.

Er bestaat een positieve correlatie tussen de kwaliteit van homoseksuele relaties en de aanwezigheid van een kind in het gezin (Koepke, Hare & Moran, 1992). De oorzaak-gevolg relatie is evenwel niet duidelijk: wordt de relatiekwaliteit verbeterd door het kind, komen er vooral kinderen in kwaliteitsvolle relaties, of zijn er nog andere factoren in het spel? Volgens deze auteurs wordt er, gemiddeld genomen, in homoseksuele relaties meer dan in heteroseksuele relaties, belang gehecht aan emotionele intimiteit en de uitdrukking ervan, en aan de gelijkwaardigheid van relaties.

De meeste kinderen in homoseksuele gezinnen hebben hun eerste levensjaren doorgebracht in een heteroseksueel gezin. Het is evident dat de gevolgen van een scheiding zich ook hier manifesteren. Eigen aan koppels die uit elkaar gaan omwille van homoseksualiteit van één van beide partners is dat de homoseksuele vader of moeder zijn geaardheid moet 'opbiechten' aan het kind. Dit zorgt voor een moeilijke aanpassingsperiode, maar kinderen blijken evenveel om deze ouder te blijven geven als voorheen. De ouderidentiteit primeert voor de kinderen op de seksuele identiteit.

deren vragen hun ouder om te verhinderen dat hun vrienden het te weten komen.

Verskillende onderzoeken (bijvoorbeeld Kirkpatrick et al., 1981) tonen aan dat alleenstaande of samenwonende homoseksuele ouders, meer dan alleenstaande heteroseksuele ouders, vrienden van het andere geslacht hebben die regelmatig thuis op bezoek komen. Dit is belangrijk met het oog op de aanwezigheid van rolmodellen van het andere geslacht. Er wordt immers vaak gevreesd dat homoseksuele ouders juist zo afkerig staan ten opzichte van het andere geslacht, dat ze hun kinderen verhinderen met het andere geslacht in contact te komen.

Wat het aanmoedigen van geslachtsspecifiek gedrag betreft, maken homoseksuele ouders minder onderscheid in speelgoed dan heteroseksuele ouders. Dit blijkt evenwel weinig effect te hebben op het feitelijke speelgedrag van de kinderen. Er zijn geen verschillen in speelgoedkeuze tussen kinderen van homoseksuele en kinderen van heteroseksuele ouders (Hoeffler, 1981). De hoger vermelde warmte-hypothese biedt een mogelijke verklaring hiervoor: kinderen, die opgevoed worden in een warm gezin, zouden de culturele normen overnemen, ongeacht het geslacht en het sturend gedrag van de ouders.

Ook op het vlak van de ontwikkeling van de seksuele oriëntatie zijn er geen significante verschillen tussen kinderen uit traditionele en kinderen uit homoseksuele gezinnen. Net als kinderen van heteroseksuele ouders zijn kinderen, opgevoed door homoseksuele ouders, bijna

Volgens Wyers (1984) blijven kinderen, zelfs als ze de homoseksualiteit van de ouder verwerpen, deze ouder even graag zien. Overigens blijft in zijn onderzoek slechts 5% van de kinderen op langere termijn negatief staan tegenover de homoseksualiteit van de ouder, nadat aanvankelijk 25% hier negatief tegenover stond.

De openheid die er bestaat rond de geaardheid van de ouder heeft meestal ook, alleszins op langere termijn, positieve gevolgen voor de vertrouwensrelatie tussen ouder en kind (Pennington, 1987). Uit klinische ervaring stelt Pennington dat de meeste problemen zich voordoen tussen ouders en kinderen waar de homoseksuele geaardheid van de ouder een geheim blijft voor het kind. Volgens Bozett (1987) is de voornaamste moeilijkheid voor het kind na het horen van de waarheid, hoe ermee om te gaan naar anderen toe. Meestal worden er schoorvoetend enkele leeftijdgenoten in vertrouwen genomen, die er over het algemeen positief op reageren, waardoor de grootste angsten wegvallen. An

allemaal heteroseksueel georiënteerd (de Klerck, 1986; Green, 1978; Steckel, 1987; Golombok, 1985). Tijdens de puberteit blijken kinderen van homoseksuele ouders wel meer open te staan voor homoseksualiteit, en meer dan gemiddeld te experimenteren op het vlak van homo-erotische activiteiten.

Voor kinderen die rechtstreeks in een homoseksueel gezin geboren worden, geldt dezelfde theorie (Lamb, 1996): het belangrijkste is dat het kind voelt dat het geliefd is, en dat het, liefst met beide ouders, een warme, kwaliteitsvolle relatie kan uitbouwen. Indien dit gebeurt zal het kind, ook op het vlak van de psychoseksuele identiteit, de normen die heersen in de cultuur, overnemen. In deze situatie is het minder evident dat de kinderen reeds vanaf de geboorte in contact komen met rolmodellen van het andere geslacht. We weten reeds dat de kritische leeftijd voor de geslachtsrolontwikkeling zich tussen het derde en het vijfde levensjaar bevindt. In onze huidige samenleving is het evenwel

bijna ondenkbaar dat een kind in volledige isolatie, zonder enige notie van het andere geslacht, kan opgroeien.

McCandlish (1987) besluit uit haar onderzoek bij lesbische koppels dat de niet-biologische ouder bijna altijd een onverwachte en onmiddellijke gehechtheid voelt ten opzichte van het kind. Na ongeveer een jaar neemt de niet-biologische moeder heel wat zorgende en opvoedende taken over. Hand (1991) vindt een grotere betrokkenheid van niet-biologische moeders dan van heteroseksuele vaders. Ook Osterweil (1991) rapporteert een meer evenredige verdeling van taken bij lesbische koppels.

Hare en Richards (1993) vergeleken kinderen die geboren waren in een relatie tussen volwassenen van verschillend geslacht, maar later werden opgevoed door een lesbisch koppel, met kinderen die rechtstreeks bij een lesbisch koppel waren geboren. De betrokkenheid tot de vader is in beide gevallen zeer laag (als de biologische vader al gekend was). In beide situaties gingen de meeste moeders op zoek naar een mannelijk rolmodel, dat door de kinderen vaak ook 'vader' wordt genoemd. De betrokkenheid tot deze 'vader' was over het algemeen hoog. De betrokkenheid tot de niet-biologische moeder verschilde sterk van gezin tot gezin bij kinderen geboren in een relatie met volwassenen van verschillend geslacht, maar bij kinderen die geboren waren in een lesbisch gezin, was er geen onderscheid in betrokkenheid op beide moeders. Beiden werden ook 'moeder' genoemd.

emotionele ontwikkeling van de kinderen. Met het oog op de psychoseksuele ontwikkeling is het belangrijk te vermelden dat de vriendenkring van de lesbische koppels vooral bestaat uit heteroseksuele gezinnen met kinderen. Over enkele jaren zullen deze kinderen opnieuw gecontacteerd worden.

Discussie

Een eerste hypothese die uit de studie van de literatuur omtrent homoseksueel ouderschap getrokken lijkt te kunnen worden, is dat vaders en moeders beiden even competente verzorgers zijn, al laten mannen, in aanwezigheid van een vrouw, de verzorgende taken eerder aan haar over. Wat de psychoseksuele identiteitsontwikkeling betreft, is het belangrijk dat een kind in contact komt met rolmodellen van beide geslachten, maar het is niet noodzakelijk dat dit de biologische ouders zijn. Vooral vanaf het vijfde levensjaar wordt deze taak aangevuld en overgenomen door school, media en leeftijdgenoten. Bovendien blijken homoseksuele ouders heel alert voor dit gegeven, en zoeken bijvoorbeeld jongens die geen vader hebben vaak zelf mannelijke rolmodellen op. Belangrijker dan het geslacht van de ouders is de algemene sfeer in het gezin. Groeit het kind op in een warm, liefdevol gezin, dan zal het de heersende culturele normen overnemen. Hierbij lijkt ook te gelden dat, des te meer personen warmte en stimulansen aan het kind schenken, des te beter dit is voor het groeiproces van het kind. Deze redeneringen verdienen alleszins nog verder empirisch getoetst te worden. Hierbij aansluitend moet er

Golombok, Tasker en Murray (1997) vergeleken lesbische gezinnen met alleenstaande heteroseksuele moeders. In alle gevallen was er sinds het eerste levensjaar geen vader of vaderfiguur meer in huis (in een minderheid van de gezinnen leefde er tijdens het eerste levensjaar wel een man, al dan niet de biologische vader, in huis). In lesbische gezinnen werd er een betere moeder-kind interactie gevonden, ook bij lesbische moeders die zonder partner woonden.

Brewaeys (1998) vergeleek lesbische paren die kinderen hadden gekregen via een anonieme donor met heteroseksuele gezinnen die eveneens via inseminatie met donorzaad kinderen kregen, en met heteroseksuele gezinnen die via natuurlijke weg kinderen kregen. Zij vond geen verschillen in de moeder-kind interacties. De niet-biologische moeders vertoonden een hogere betrokkenheid op het kind dan de biologische vaders uit de heteroseksuele gezinnen. Alle kinderen duiden de biologische moeder aan als belangrijkste opvoedingsfiguur. Er werden geen verschillen gevonden in de gedrags-

vermeld worden dat we geen onderzoek hebben gevonden bij kinderen die geboren werden in een homoseksuele relatie tussen mannen. Vanuit de besproken onderzoeken kunnen we de hypothese voorstellen dat de kwaliteit van de onderlinge relaties belangrijker is dan het geslacht van de ouders, en dat, mits het nodige contact van de kinderen met vrouwelijke rolmodellen, deze kinderen dezelfde psychoseksuele identiteitsontwikkeling zullen doormaken als kinderen geboren in een heteroseksueel gezin.

Problemen die er gevonden worden in gezinnen, waarin één of beide ouders homoseksueel gericht zijn, lijken meestal terug te brengen tot het doormaken van een scheidingsproces, opgevoed worden door slechts één ouder, vaak met emotionele problemen, of door een slechte sfeer in het gezin door het hebben van een homoseksuele ouder die zelf zijn of haar geaardheid nog niet heeft aanvaard en deze ook voor het kind probeert verbor

gen te houden. Indien deze ouders erin slagen zelf hun geaardheid mee te delen aan de kinderen, dan lijkt de homoseksualiteit van de ouder op zich voor deze kinderen geen nadelige effecten te hebben.

Sociologische factoren die een belangrijke rol hebben gespeeld, zijn het kleiner worden van de gedragsverschillen tussen mannen en vrouwen, en van de veranderingen in de waardering van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Als blijkt dat vaders even goed kunnen zorgen voor kinderen, dan komt dit onder andere doordat het hen nu ook is toegestaan om dit te laten zien. Daarenboven wordt er nu ook minder belang gehecht aan het zich manifesteren als mannelijk of vrouwelijk. Het heersende ideaal is eerder verschoven naar het androgyne, naar het combineren van mannelijke en vrouwelijke elementen. Uit de literatuur is gebleken dat alleenstaande, en in extensu homoseksuele ouders, zich androgyner gaan gedragen. Dit hoeft dus zeker geen nadeel te zijn.

Een derde belangrijk sociologisch element is de permeabiliteit van de grenzen tussen gezin en omgeving. Een kind groeit niet geïsoleerd in een gezin op. Het is zo goed als ondenkbaar dat een kind zou kunnen opgroeien zonder contacten met rolmodellen van beide geslachten.

Een noodzakelijke kanttekening bij deze literatuurstudie is dat volledig 'zuiver' onderzoek op het vlak van homoseksueel ouderschap onmogelijk is, juist door de complexiteit van zowel ouderschap als homoseksualiteit. In elk onderzoek lopen een aantal elementen onvermijdelijk door

homoseksuele ouder zijn homoseksualiteit te kennen geeft aan zijn kind(eren). Ook dit kan voor belangrijke verschillen in de effecten zorgen.

Ook als het kind in een homoseksueel gezin geboren wordt, is het niet evident om de gevolgen van het homoseksuele ouderschap uit te zuiveren. Er zijn immers verschillende mogelijkheden om in dit gezin geboren te worden, mogelijkheden waarvan de gevolgen ook nog verre van duidelijk zijn. Is het kind op een natuurlijke wijze geconcipieerd, is het geboren via kunstmatige inseminatie, is het reeds op zeer jonge leeftijd geadopteerd, is er sprake van draagmoederschap...?

Verdere onderzoeken zijn belangrijk om de redeneringen die in deze tekst naar voor werden gebracht te bevestigen. Vooral onderzoek naar kinderen geboren in homoseksuele gezinnen is welkom, zeker als het gaat om kinderen die geboren worden bij twee mannen. Als de redenering van de warmte-hypothese opgaat, zouden hier dezelfde resultaten gevonden moeten worden als bij lesbische koppels. We kijken ook uit naar de follow-up onderzoeken die gaande zijn, om meer zekerheid te hebben over effecten op langere termijn, zoals het zelf opnemen van de ouderrol en de relatie met de homoseksuele ouder op latere leeftijd. Bovendien moet er op gewezen worden dat de meeste onderzoeken in verband met alleenstaand ouderschap, en opvoedende kwaliteiten van de vader, stammen uit de jaren '60 en '70. In die periode zijn deze thema's namelijk het meest intensief onderzocht. Alhoewel meer recente

elkaar (gevolgen van echtscheiding en het hebben van homoseksuele ouders, het hebben van één of twee ouders, de leeftijd vanaf wanneer het kind in een homoseksueel gezin terecht komt), en het is moeilijk om de resultaten eenduidig te interpreteren.

Voorts moet er gewezen worden op het verschil tussen onderzoeken bij kinderen die in een relatie tussen twee volwassenen van verschillend geslacht geboren worden, en onderzoeken bij kinderen die rechtstreeks in een homoseksuele relatie geboren worden. De kinderen uit de eerste onderzoeken zijn gedurende de eerste jaren van hun leven immers opgevoed in een heteroseksueel gezin. Deze eerste levensjaren worden juist vaak beschouwd als een belangrijke periode in de geslachtsrolontwikkeling. Als deze kinderen dan in een homoseksuele gezinssituatie terecht komen, blijven ze vaak ook nog regelmatig contact houden met de heteroseksuele ouder, zodat het ook onmogelijk is om op basis van deze populatie zekere uitspraken te doen omtrent het effect van homoseksueel ouderschap. Boven

onderzoeken op dit domein in overeenstemming zijn met de vroegere resultaten, moet het voorbehoud gemaakt worden dat bepaalde resultaten die hier naar voren gebracht werden tijdsgebonden kunnen zijn.

Literatuur

Bach, G.R. (1946). Father-fantasies and father typing in father-separated children. *Child Development*, 17: 63-80.

Ban, P.L., & Lewis, M. (1971). Mothers and fathers, girls and boys: Attachment behavior in the one-year-old. Paper presented at the meeting of the Eastern Psychological Association, New York.

Barry, W.A. (1970). Marriage research and conflict: An integrative review. *Psychological Bulletin*, 73: 41-55.

Biller, H.B., & Zung, B. (1972). Perceived maternal control, anxiety, and opposite sex-role preference among elementary school girls. *Journal of Psychology*, 81, 85-88.

Bozett, F.W. (1987). Children of gay fathers. In F.W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 39-57). New York: Praeger.

Brewaeyts, A. (1998). Lesbisch ouderschap: Resultaten van een Belgische follow-up studie. In C. De Bruyne (Ed.), *Jaarboek seksualiteit, relaties, geboortenregeling '98* (pp. 41-55). Gent: CGSO.

- Burton, R.V., & Whiting, J.W.M. (1961). The absent father and cross-sex identity. *Merrill-Palmer Quarterly*, 7: 85-95.
- Colley, T. (1959). The nature and origin of psychological sexual identity. *Psychological Review*, 66: 165-177.
- Corter, C., & Fleming, A.S. (1995). Psychobiology of maternal behavior. In M.H. Bornstein & R.A. Hinde (Eds.), *Handbook of parenting. 2: Biology and ecology of parenting* (pp. 87-116). New Jersey: Erlbaum Mahwah.
- Cross, H.J., & Aron, R.D. (1971). The relationship of unobtrusive measures of marital conflict to remembered differences between parents. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Washington, D.C.
- Fisher, S.F. (1973). *The female organism: Psychology, physiology, fantasy*. New York: Basic Books.
- Golombok, S. (1985). Lesbische moeders, heteroseksuele kinderen. *Psychologie*, 3: 34-37.
- Golombok, S., Tasker, F., & Murray, C. (1997). Children raised in fatherless families from infancy: Family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38: 783-791.
- Green, R. (1978). Sexual identity of 37 children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of Psychiatry*, 135: 633-646.
- Hand, S.I. (1991). The lesbian parenting couple. Unpublished doctoral dissertation, The Professional School of Psychology, San Francisco.
- Hardesty, C., Wenk, D., & Morgan, C.S. (1995). Paternal involvement and the development of gender expectations in sons and daughters. *Youth and Society*, 26: 283-297.
- Hare, J., & Richards, L. (1993). Children raised by lesbian couples: Does context
- Unpublished doctoral dissertation, California School of Professional Psychology, Berkeley/Alameda.
- Parke, R.D. (1995). Fathers and families. In M.H. Bornstein & E. Zigler (Eds.), *Handbook of parenting. 1: Children and parenting* (pp. 27-63). New Jersey: Erlbaum Mahwah.
- Pedersen, F.A., & Robson, K.S. (1969). Father participation in infancy. *American Journal of Orthopsychiatry*, 39: 466-472.
- Pennington, S.B. (1987). Children of lesbian mothers. In F.W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 58-74). New York: Praeger.
- Pleck, J.H. (1997). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. In M.E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (3rd ed., pp. 66-103).
- Radin, N. (1988). Primary caregiving fathers of long duration. In P. Bronstein & C.P. Cowan (Eds.), *Fatherhood today: Men's changing role in the family* (pp. 127-143). New York: John Wiley & Sons.
- Rebelsky, F., & Hanks, C. (1971). Fathers' verbal interaction with infants in the first three months of life. *Child Development*, 42: 63-68.
- Rohrer, H.H., & Edmonson, M.S. (1960). *The eighth generation*. New York: Harper.
- Rutter, M. (1995). Maternal deprivation. In: M.H. Bornstein & E. Zigler (Eds.), *Handbook of parenting. 3: Status and social conditioning of parenting* (pp. 3-31). New Jersey: Erlbaum Mahwah.
- Santrock, J.W. (1970). Paternal absence, sex typing, and identification. *Developmental Psychology*, 2: 264-272.
- Schaffer, H.R., & Emerson, P.E. (1964). The development of social attachments in infancy. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 29, (No. 2).
- Sears, R.R., Pintler, M.H., & Sears, P.S.

of birth affect father and partner involvement? *Family Relations*, 42: 249-255.

Hetherington, E.M. (1972). Effects of father-absence on personality development in adolescent daughters. *Developmental Psychology*, 7: 313-326.

Hoeffler, B. (1981). Children's acquisition of sex role behavior in lesbian-mother families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51: 536-543.

Jacobson, G., & Ryder, R.G. (1969). Parental loss and some characteristics of the early marriage relationship. *American Journal of Orthopsychiatry*, 39: 779-787.

Kirkpatrick, M., Smith, C., & Roy, R. (1981). Lesbian mothers and their children. A comparative study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51: 545-551.

de Klerck, M. (1986). Lesbisch moederschap. *Jeugd en Samenleving*, 3/4: 159-166.

Koepke, L., Hare, J., & Moran, P. (1992). Relationship quality in a sample of lesbian couples with children and childfree lesbian couples. *Family Relations*, 41: 224-229.

Lamb, M.E. (1996). De invloed van de vader op de ontwikkeling van het kind. *Familia*, 53-64.

Landis, P.H. (1965). *Making the most of marriage*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Lozoff, M.M. (1974). Fathers and autonomy in women. In R.B. Kundersin (Ed.), *Women and success* (pp. 103-109). New York: Morrow.

Masters, W.H., & Johnson, V.E. (1970). *Human sexual inadequacy*. Boston: Little Brown.

McCandlish, B. (1987). Against all odds: Lesbian mother family dynamics. In F.W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 23-38). New York: Praeger.

(1946). Effect of father-separation on preschool children's doll-play aggression. *Child Development*, 17: 219-243.

Steckel, A. (1987). Psychosocial development of children of lesbian mothers. In F.W. Bozett (Ed.), *Gay and lesbian parents* (pp. 75-85). New York: Praeger.

Stephens, W.N. (1962). *The Oedipus Complex: Cross-cultural evidence*. Glencoe, Illinois: Free Press.

Stevenson, M.R., & Black, K.N. (1988). Paternal absence and sex-role development: a meta-analysis. *Child Development*, 59: 793-814.

Stoller, R.J. (1968). *Sex and gender*. New York: Science House.

Stolz, L.M., et al. (1954). *Father relations of war-born children*. Stanford: Stanford University Press.

Thompson, N.L., Schwartz, D.M., McCandless, B.R., & Edwards, D.A. (1973). Parent-child relationships and sexual identity in male and female homosexuals and heterosexuals. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41: 120-127.

West, D.J. (1967). *Homosexuality*. Chicago: Aldine.

Winch, R.F. (1950). Some data bearing on the Oedipus hypothesis. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 45: 481-489.

Wyers, N.L. (1984). *Lesbian and gay spouses and parents: Homosexuality in the family*. Portland: School of Social Work, Portland State University.

English summary

Development of psychosexual identity in children of homosexual parents.

Homosexual parenthood often is evaluated as negative for the development of the children's psychosexual identity. After a study of literature, it appears that the quality of

Money, J., & Ehrhardt, A. (1972). Man and woman: Boy and girl. Baltimore: Johns Hopkins Press.

O'Connor, P.J. (1964). Aetiological factors in homosexuality as seen in R.A.F. psychiatric practice. British Journal of Psychiatry, 110: 381-391.

Osterweil, D.A. (1991). Correlates of relationship satisfaction in lesbian couples who are parenting their first child together.

the family relations is far more important than the sexual preference of the parents. Negative consequences often seem to be the result of the experience of a divorce, or of the secrecy that's surrounding the sexual preference of the parent(s).